

VU Research Portal

Spiegel & spanningsbron

de Heer, J.M.D.

2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

de Heer, J. M. D. (2018). *Spiegel & spanningsbron: Opinievorming in reformatorische kerken Over de evangelische beweging en de charismatische vernieuwing*. Den Hertog.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

INHOUD

INLEIDING

1. Een symposium en een conferentie	13
2. Probleemstelling	15
3. Stand van zaken in het onderzoek	17
4. Onderzoeksdoel en -vraag	21
5. Toelichting op gebruikte begrippen	21
5.1. Opiniemakers - 22	
5.2. Reformatorische kerken - 23	
5.3. Evangelische beweging - 25	
5.4. Charismatische vernieuwing - 29	
5.5. Invloeden - 31	
6. Uitwerking van de onderzoeksvraag	31
7. Opbouw van het onderzoek.	33

HOOFDSTUK 1: HISTORISCHE INLEIDING

1.1. Inleiding	38
1.2. Voorlopers in de zestiende tot de negentiende eeuw	39
1.3. De twintigste en eenentwintigste eeuw	42
1.3.1. Pinksterbeweging - 43	
1.3.2. Gebedsgenezers - 43	
1.3.3. Charismatische vernieuwing - 44	
1.3.4. Andere opwekkingspredikers - 46	
1.3.5. Evangelisatiebewegingen - 47	
1.3.6. Evangelische integratie - 48	
1.3.6.1. Koepelorganisaties - 50	
1.3.6.2. Evangelisatieacties - 50	
1.3.6.3. Publicaties - 52	
1.3.6.4. Conferenties - 52	
1.3.6.5. Liedcultuur - 53	
1.3.6.6. Afzwakken van verschillen - 54	
1.3.7. Evangelicalisering van de kerken - 55	
1.3.8. De derde golf - 58	
1.3.9. Context - 62	
1.3.10. Evaluatie - 63	
1.3.11. Migrantenkerken - 63	

HOOFDSTUK 2: OPWEKKINGSBEWEGINGEN EN DE GROTE PROTESTANTSE KERKEN

2.1. Inleiding	65
2.2. Pinksterbeweging en de protestantse kerken	65
2.2.1. Nederlandse Hervormde Kerk - 65	
2.2.2. Gereformeerde Kerken in Nederland - 71	

2.2.3.	Evaluatie - 76	
2.2.4.	Verdere ontwikkelingen - 77	
2.3.	Charismatische vernieuwing en de protestantse kerken	78
2.3.1.	Kerkelijk leven - 78	
2.3.2.	Theologiebeoefening - 80	
2.3.2.1.	H. Berkhof - 81	
2.3.2.2.	J.P. Versteeg - 84	
2.3.2.3.	K. Runia - 84	
2.3.2.4.	C. Graafland - 86	
2.3.2.5.	J. Veenhof - 86	
2.3.2.6.	Balans - 88	
2.3.3.	Doorgaande belangstelling aan de VU - 88	
2.3.4.	Kritische geluiden - 94	
2.3.4.1.	Amsterdam - 94	
2.3.4.2.	Apeldoorn - 95	
2.3.5.	Evaluatie - 95	
2.4.	Evangelische beweging en de protestantse kerken	97
2.4.1.	Kerkelijk leven - 97	
2.4.2.	Theologiebeoefening - 99	
2.4.3.	Evaluatie - 104	

HOOFDSTUK 3: OPWEKKINGSBEWEGINGEN EN DE REFORMATISCHE KERKEN

3.1.	Inleiding	105
3.2.	Pinksterbeweging en de reformatorische kerken	106
3.2.1.	Inleiding - 106	
3.2.2.	Gereformeerde Bond - 107	
3.2.3.	Christelijke Gereformeerde Kerken - 108	
3.2.4.	Gereformeerde Gemeenten - 110	
3.2.5.	Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) - 110	
3.2.6.	Evaluatie - 111	
3.3.	Charismatische vernieuwing en de reformatorische kerken	112
3.3.1.	Inleiding - 112	
3.3.2.	Gereformeerde Bond - 112	
3.3.3.	Christelijke Gereformeerde Kerken - 113	
3.3.4.	Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) - 113	
3.3.5.	Nederlands Gereformeerde Kerken - 114	
3.3.6.	Evaluatie - 115	
3.4.	Evangelische beweging en de reformatorische kerken	115
3.4.1.	Inleiding - 115	
3.4.2.	Gereformeerde Bond - 116	
3.4.3.	Christelijke Gereformeerde Kerken - 117	
3.4.4.	Gereformeerde Gemeenten - 118	
3.4.5.	Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) - 118	
3.4.6.	Nederlands Gereformeerde Kerken - 119	
3.4.7.	Opiniërende periodieken - 119	
3.4.8.	Onderwijsinstellingen - 120	
3.4.9.	Discussie rond personen - 121	
3.4.10.	Aandacht in media - 121	
3.4.11.	Evaluatie - 122	

- 3.5. Opnieuw de charismatische vernieuwing en de reformatorische kerken 122
- 3.5.1. Inleiding - 122
 - 3.5.2. Gereformeerde Bond - 124
 - 3.5.3. Christelijke Gereformeerde Kerken - 125
 - 3.5.4. Gereformeerde Gemeenten - 125
 - 3.5.5. Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) - 126
 - 3.5.6. Nederlands Gereformeerde Kerken - 126
 - 3.5.7. Opiniërende periodieken - 127
 - 3.5.8. Evaluatie - 127

HOOFDSTUK 4: HERVORMD-GEREFORMEERDEN

- 4.1. Inleiding 128
- 4.2. Opinievorming in de jaren zeventig en tachtig 130
- 4.2.1. C. Graafland - 131
 - 4.2.2. J. van der Graaf namens het hoofdbestuur - 134
 - 4.2.3. Vastgelopen beraad - 135
 - 4.2.4. Bezinning op geestelijke vernieuwing - 136
 - 4.2.5. Toerusting van gemeenteleden - 137
 - 4.2.5.1. J. Westland - 137
 - 4.2.5.2. C.G. Geluk - 138
 - 4.2.5.3. H. Veldhuizen - 138
 - 4.2.5.4. W. van Gorsel - 139
 - 4.2.6. Evaluatie - 140
- 4.3. Opinievorming in de jaren negentig 141
- 4.3.1. De nota van het hoofdbestuur - 141
 - 4.3.2. Reacties op de nota - 144
 - 4.3.2.1. H. de Leede - 144
 - 4.3.2.2. A. Noordegraaf - 146
 - 4.3.2.3. Ontmoetingsdag; J. Maasland - 147
 - 4.3.2.4. Gesprek rond de nota - 149
 - 4.3.2.5. Evaluatie - 149
 - 4.3.3. Opinievorming rond gemeentevernieuwing - 150
 - 4.3.3.1. Open Brief - 151
 - 4.3.3.2. Evangelisch Werkverband - 153
 - 4.3.3.3. Evaluatie - 155
 - 4.3.4. C. Graafland - 156
 - 4.3.5. Toerusting van het kader - 160
 - 4.3.5.1. A. Beens - 160
 - 4.3.5.2. H. Veldhuizen - 160
 - 4.3.5.3. P. de Vries - 161
 - 4.3.6. Evaluatie - 162
- 4.4. Opinievorming in de eenentwintigste eeuw 163
- 4.4.1. Eeuwfeest van de Gereformeerde Bond; G. van den Brink - 164
 - 4.4.2. Bezinning in *De Waarheidsvriend* - 165
 - 4.4.3. Bijdragen van theologen - 169
 - 4.4.3.1. J. Hoek - 169
 - 4.4.3.2. W. Verboom - 171
 - 4.4.3.3. C.A. van der Sluijs - 172
 - 4.4.3.4. W. van Vlastuin - 173
 - 4.4.4. Populair wetenschappelijke evaluaties - 175
 - 4.4.4.1. H. van den Belt - 175

4.4.4.2.	W.H. Dekker - 177	
4.4.5.	Bezinning rond de liturgie - 177	
4.4.6.	H.J. Maat - 181	
4.4.7.	Evaluatie - 183	
4.5.	Opinievorming over de charismatische vernieuwing	187
4.5.1.	Onderstroom - 188	
4.5.2.	Gemeenten en predikanten - 192	
4.5.3.	Theologische docenten - 198	
4.5.3.1.	J. Hoek - 198	
4.5.3.2.	H. de Leede - 203	
4.5.3.3.	M.J. Paul - 205	
4.5.3.4.	W. van Vlastuin - 208	
4.5.3.5.	P. de Vries - 212	
4.5.4.	Evaluatie - 213	
4.6.	Perspectief	217
4.6.1.	Rode draad - 218	
4.6.2.	Duiding - 219	
4.6.3.	Consequenties - 221	
4.6.4.	Verwachting - 222	
4.6.5.	Positiekeuze - 223	

HOOFDSTUK 5: CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN

5.1.	Inleiding	225
5.2.	Opinievorming in de jaren zeventig en tachtig	228
5.2.1.	J.P. Versteeg - 228	
5.2.2.	W. van 't Spijker - 230	
5.2.3.	J.H. Velema - 234	
5.2.4.	G.C. den Hertog - 236	
5.2.5.	Evaluatie - 237	
5.3.	Opinievorming in de jaren negentig	238
5.3.1.	Betrokkenheid bij evangelische organisaties - 238	
5.3.1.1.	J. van Mulligen - 238	
5.3.1.2.	A. van der Veer - 241	
5.3.1.3.	J. van Langevelde - 242	
5.3.2.	J.W. Maris - 243	
5.3.3.	J. van Amstel - 245	
5.3.4.	G.C. den Hertog - 246	
5.3.5.	Evaluatie - 247	
5.4.	Opinievorming in de eenentwintigste eeuw	249
5.4.1.	Agendapunt tijdens generale synodes - 249	
5.4.1.1.	Generale synode 2001 - 249	
5.4.1.2.	Generale synode 2004 - 251	
5.4.1.3.	Synoderapport - 252	
5.4.1.4.	Generale synode 2007 - 253	
5.4.1.5.	Generale synode 2010 - 253	
5.4.2.	Bijdragen van theologen - 254	
5.4.2.1.	A. Baars - 254	
5.4.2.2.	W.P. de Groot - 255	
5.4.2.3.	W. van 't Spijker - 256	
5.4.2.4.	S. Paas - 257	

5.4.3.	P. Roos - 257	
5.4.4.	Evaluatie - 258	
5.5.	Opinievorming over de charismatische vernieuwing	259
5.5.1.	A. Baars - 260	
5.5.2.	J.W. Maris - 261	
5.5.3.	W. van 't Spijker - 264	
5.5.4.	J.G. Brienens - 265	
5.5.5.	J.M.J. Kieviet - 267	
5.5.6.	Evaluatie - 269	
5.6.	Perspectief	270
5.6.1.	Rode draad - 270	
5.6.2.	Duiding - 272	
5.6.3.	Consequenties - 273	
5.6.4.	Verwachting - 274	
5.6.5.	Positiekeuze - 274	

HOOFDSTUK 6: GEREFORMEERDE GEMEENTEN

6.1.	Inleiding	276
6.2.	Opinievorming in de jaren zeventig en tachtig	277
6.2.1.	Rondom de EO - 277	
6.2.2.	Waarschuwingen in kerkelijke uitgaven - 282	
6.2.3.	Evaluatie - 285	
6.3.	Opinievorming in de jaren negentig	286
6.3.1.	Toerusting voor jongeren - 286	
6.3.2.	Toerusting voor gemeenten - 287	
6.3.3.	G. Roos - 288	
6.3.4.	Evaluatie - 289	
6.4.	Opinievorming in de eenentwintigste eeuw	289
6.4.1.	Bijdragen van godsdienstdocenten - 289	
6.4.2.	Bijdragen van predikanten - 291	
6.4.3.	J.M.D. de Heer - 293	
6.4.4.	Evaluatie - 298	
6.5.	Opinievorming over de charismatische vernieuwing	299
6.5.1.	Evaluatie - 302	
6.6.	Perspectief	303
6.6.1.	Rode draad - 303	
6.6.2.	Duiding - 304	
6.6.3.	Consequenties - 305	
6.6.4.	Verwachting - 306	
6.6.5.	Positiekeuze - 306	

HOOFDSTUK 7: GEREFORMEERDE KERKEN (VRIJGEMAAKT)

7.1.	Inleiding	308
7.2.	Opinievorming in de jaren zeventig en tachtig	312
7.2.1.	Bijdragen vanuit de universiteit - 313	
7.2.1.1.	C. Trimp - 313	
7.2.1.2.	J. Douma - 316	
7.2.1.3.	J. Kamphuis - 316	

7.2.2. Bijdragen van predikanten - 318	
7.2.2.1. S. Clossen - 318	
7.2.2.2. Joh. Francke - 319	
7.2.2.3. C.J. Smelik - 320	
7.2.2.4. A.N. Hendriks - 320	
7.2.3. Evaluatie - 321	
7.3. Opinievorming in de jaren negentig	323
7.3.1. K. van den Geest - 324	
7.3.2. Polemieks rond kritiek van W.G. de Vries - 325	
7.3.2.1. W.G. de Vries - 325	
7.3.2.2. H. Drost - 326	
7.3.2.3. C.J. de Ruijter - 327	
7.3.3. M. te Velde - 327	
7.3.4. Opinievorming rond A.E. McGrath - 329	
7.3.5. Evaluatie - 330	
7.4. Opinievorming in de eenentwintigste eeuw	332
7.4.1. Ontwikkelingen rond de liturgie - 333	
7.4.2. Bezinning rond de kinderdoop - 338	
7.4.3. Bezwaarde gereformeerd vrijgemaakten - 341	
7.4.3.1. <i>Reformanda</i> - 341	
7.4.3.2. J. Douma - 342	
7.4.3.3. H.J.C.C.J. Wilschut - 343	
7.4.4. Evaluatie - 344	
7.5. Opinievorming over de charismatische vernieuwing	346
7.5.1. Alpha-cursus en Geestesgaven - 347	
7.5.2. Discussies rond New Wine - 348	
7.5.2.1. J. van Benthem en K. de Vries - 349	
7.5.2.2. W. Wierenga - 350	
7.5.2.3. Generale synode van 2008 - 351	
7.5.2.4. Generale synode van 2011-2012 - 351	
7.5.3. Werkgroep Gods Geest Werkt - 352	
7.5.4. G.H. Hutten - 353	
7.5.5. Twee opstellenbundels - 356	
7.5.6. <i>Candlestand Statement</i> - 358	
7.5.6.1. Ontstaan - 359	
7.5.6.2. Inhoud - 360	
7.5.6.3. Ontvangst - 361	
7.5.6.4. C.J. Haak - 363	
7.5.6.5. A.S. van der Lugt - 364	
7.5.6.6. G. Riemer - 365	
7.5.7. Rondom het congres te Ede (2005) - 366	
7.5.8. Rondom het congres te Kampen (2006) - 367	
7.5.8.1. Opzet - 367	
7.5.8.2. E.A. de Boer - 368	
7.5.8.3. Ph. Troost - 369	
7.5.8.4. J.M. Burger - 371	
7.5.8.5. A.L.Th. de Bruijne - 373	
7.5.8.6. G. Gunnink - 375	
7.5.8.7. J.H. Kuiper - 376	
7.5.8.8. C. van Dijk - 376	
7.5.9. Rondom het congres te Kampen (2008) - 376	
7.5.10. Verontrusting - 380	
7.5.10.1. A.N. Hendriks - 380	

7.5.10.2.	H.J.C.C.J. Wilschut - 382	
7.5.11.	B. Luiten - 383	
7.5.12.	Evaluatie - 385	
7.6.	Perspectief	390
7.6.1.	Rode draad - 390	
7.6.2.	Duiding - 391	
7.6.3.	Consequenties - 394	
7.6.4.	Verwachting - 395	
7.6.5.	Positiekeuze - 396	

HOOFDSTUK 8: NEDERLANDS GEREFORMEERDE KERKEN

8.1.	Inleiding	398
8.2.	Opinievorming over de evangelische beweging	403
8.2.1.	H. Amelink - 403	
8.2.2.	W. Smouter - 404	
8.2.3.	J. Meulink - 404	
8.2.4.	A. van der Dussen - 405	
8.2.5.	B. Wielenga - 408	
8.2.6.	J.M. Mudde - 409	
8.2.7.	H. de Jong - 410	
8.2.8.	Doop, overdoop en opdragen - 412	
8.2.9.	Bezinning rond de liturgie - 415	
8.2.10.	Evaluatie - 417	
8.3.	Opinievorming over de charismatische vernieuwing	418
8.3.1.	'Houten' en New Wine - 419	
8.3.2.	D.A. Westerkamp - 422	
8.3.3.	R.J.A. Doornenbal - 424	
8.3.4.	Discussie rond 'Houten' en New Wine - 426	
8.3.5.	W. Smouter - 428	
8.3.6.	Discussie rond Smouters visie - 432	
8.3.7.	A. van der Dussen - 433	
8.3.8.	Evaluatie - 435	
8.4.	Perspectief	437
8.4.1.	Rode draad - 437	
8.4.2.	Duiding - 438	
8.4.3.	Consequenties - 438	
8.4.4.	Verwachting - 439	
8.4.5.	Positiekeuze - 440	

HOOFDSTUK 9: EVALUATIE EN PERSPECTIEF

9.1.	Inleiding	441
9.2.	Bewustwording	442
9.3.	Maatschappelijke en culturele ontwikkelingen	444
9.3.1.	Beschrijving - 444	
9.3.2.	Evaluatie - 450	
9.3.3.	Perspectief - 453	

9.4. Theologische thema's (1): Het beroep op de bronnen	456
9.4.1. Beschrijving - 456	
9.4.2. Evaluatie - 460	
9.5. Theologische thema's (2): Reformatorisch en evangelisch	463
9.5.1. Beschrijving - 465	
9.5.2. Evaluatie - 469	
9.5.3. Perspectief - 473	
9.6. Theologische thema's (3): Reformatorisch en charismatisch	476
9.6.1. Beschrijving - 476	
9.6.2. Evaluatie - 482	
9.6.3. Perspectief - 489	
9.7. Blijvend gereformeerd	489
9.8. Verder onderzoek	494
Epiloog	497
Samenvatting	499
Summary	510
Dankwoord	521

BIJLAGEN

Bijlage 1. Lijst met afkortingen	525
Bijlage 2. Lijst met geraadpleegde kerkelijke periodieken	526
Bijlage 3. Bronnen	528
Bijlage 4. Secundaire literatuur	566
Bijlage 5. Tjldlijnen	580
Noten	582
Register van persoonsnamen	676
Curriculum vitae	684